

ženu usmrtiti, zvláště v případě její nevěry. Původní tato rozsáhlá moc manželova se zeslabovala a zůstala mu ochrana nad manželkou. V právu německém objevuje se v poručenství manželově, v právech slovanských vystupuje v ochraně manželově a v zastupování majetkoprávním. Zvláště v právu českém se tato zásada, jak bylo výše uvedeno, zřetelně projevila.

Ještě dosti dlouho i v novější době zůstala v některých právech ve střední Evropě převaha moci na straně manželově. Teprve vlivem práva přirozeného pronikl do zákonodárství směr, který zdůrazňoval právní rovnost manželů. Přece však zůstala právní převaha manželova v manželství vyjádřena zásadou, že manžel jest hlavou rodiny, po př. zásadou, že záležitosti rodiny jsou řízeny sice oběma manžely, v případě sporném rozhoduje však vůle manželova. Právní převaha manželova jest vyjádřena i tím, že bydliště manželky, její jméno, stav, státní příslušnost, domovské právo řídí se právními poměry manželovými. Manželka zásadně může podnikati právní jednání, jen výjimečně žádá se souhlas manželův v případě, že by z právních jednání manželky mohlo plynouti omezení majetkových práv manželových (na př. obchodníci může se státi manželka jen se svolením manželovým [podle obchod. práva rakouského]).

§ 33. Manželské právo majetkové.

I. Právě tak jako v osobním postavení manželů je rozdíl i v majetkovém právu manželském mezi právy ve střed. Evropě.

a) P r á v o n ě m e c k é. V nejstarší době je v právu německém pravidlem, že veškeré jmění v rodině je ve vlastnictví manželově. I to jmění, které manželka přinášela do manželství. Jen výjimečně některé věci, určené manželce, mohou býti v jejím vlastnictví. Toto nepříznivé postavení právní změnilo se časem v její prospěch. Právě tak jako obdržela žena lepší majetkoprávní postavení ve své rodině, tak také zlepšilo se její postavení v manželském právu majetkovém. Náležely pak manželce tyto části z manželského majetku:

1. v ý b a v a (Heimsteuer, Aussteuer), t. j. ty částky majetkové, které ženě náležely již v její rodině a které si žena přinesla do rodiny. Byly to movité věci (oblek, prádlo, šperky a p.). Když žena nabyla dědického práva ve své rodině, byly

to i jiné movitosti, které žena obdržela jako svůj podíl z otcovského majetku, vystupujíc ze své rodiny;

2. *wittum*, t. j. ta částka majetková, kterou muž dal za svou nevěstu a kterou otec nevěstin jí dával do manželství. V některých pramenech nazývá se tato částka také *dos*. V době, kdy účastní se uzavírání manželství již žena sama, nikoli pouze její rodina, dává muž tuto majetkovou částku přímo nevěště. *Dos* poskytoval muž ženě a nikoli žena muži. Z toho patrně, že z původní majetkové částky, placené za ženu, vytvořila se částka, kterou dával muž přímo manželce, která zůstávala ženě po smrti mužově pro případ vdovství.

3. Náleží manželce i t. zv. *Morgengabe*, t. j. dar, který dával manžel manželce druhý den ráno po svatbě. *Morgengabe* je vlastně svým významem částkou placenou jako *pretium virginitatis*. *Morgengabe* měla zvláštní význam, dokud žena sama neobdržela *wittum*. Zachovala svůj význam i později při t. zv. *morganatických* sňatcích, kdy sňatek byl uzavřen mezi nerovnorodými osobami.

Při všech těchto částech manželčina jmění však po čas trvání manželství nabýval manžel držby. Manžel však mohl podnikati dispoice s tímto majetkem jen se souhlasem manželčiným. Po čas trvání manželství vznikalo tímto způsobem spojení jmění manželova a manželčina. Vznikl t. zv. *s y s t é m s p o j e n ý c h s t a t k ů* (*Verwaltungsgemeinschaft, Güterverbindung, Gütereinheit*). Po smrti manželově zanikla jeho držba a vdově zůstala držba statků, které jí byly vyhrazeny. Po smrti vdovy spadaly *wittum* a *Morgengabe* na příbuzné mužovy, nebylo-li z manželství dětí. V případě opačném spadal tento majetek na děti. Zemřela-li žena, spadalo *Morgengabe* na muže a *wittum* jen, nebylo-li dětí.

V novějším středověku princip starého práva německého, které zdůrazňovalo, že veškeré rodinné jmění soustředí se v rukou manželových, byl zmírněn a majetková práva manželky rozšířena. Partikulárně některá práva německá zdůrazňovala princip *s p o l e č e n s t v í s t a t k ů m e z i m a n ž e l y*, druhá zase připouštěla, že manželka mohla míti *z v l á š t n í s v é j m ě n í*, j s o u c í p o u z e v e s p r á v ě m u ž o v ě. *S p o l e č e n s t v í s t a t k ů* záleželo v tom, že jmění mužovo a jmění manželčino tvořilo celek, při čemž žena měla vlastnické právo ke společnému jmění stejně jako muž. Společenství

statků mohlo se pak vztahovati na veškero jmění manželů, nebo jen na některé části jmění manželů. Společenství statků mezi manžely obsahovalo někdy jen majetek nově nabytý (Errungenschaftsgemeinschaft) nebo vztahovalo se jen na movitost (Fahrnisgemeinschaft).

Při společenství statků manželé byli vzájemnými spolčníky. Disposice společným jměním podnikali společně. Ze jmění platily se dluhy, a sice dluhy mužovy všechny, dluhy manželčiny, které měla před sňatkem a ty, které vznikly z jejích právních jednání pro domácnost. Za dluhy manželovy ručilo pak nejen jmění společné, nýbrž i jmění, které si manžel zvláště vyhradil.

Po smrti jednoho z manželů dělilo se společné jmění, při čemž bylo rozeznáváno, bylo-li manželství bezdětné či zůstaly-li děti.

a) Nebylo-li dětí, pak pozůstalý manžel dělil se s dědici druhého manžela, při čemž pozůstalá vdova dostávala jednu třetinu (Spindelteil) společného jmění a dědici mužovi dvě třetiny společného jmění (Schwertteil, Speerteil).

b) Zůstaly-li děti po smrti jednoho z manželů, pak se rozdělilo společné jmění ve dvě části. Jedna část, skládající se z movitostí, byla ve volné dispozici pozůstalého manžela, druhá část, nemovitosti, náležela pozůstalému manželovi jen do jeho smrti, při čemž manžel nemohl jí volně disponovati, neboť nemovitosti musely býti zachovány dětem. (Verfangenschaftsrecht). Podle některých práv německých nastoupily děti do společného vlastnictví na místě zemřelého manžela a žily s pozůstalým manželem ve společném vlastnictví. V tomto případě mohly žádati, když dospěly, aby jim byla dána část majetku, jim náležející.

Tato pravidla byla modifikována různými partikulárními předpisy různě. Mohla však býti upravena ještě i smlouvou mezi manžely.

b) P r á v o č e s k é. Jinak upraveny byly otázky manželského práva majetkového v právu českém. Základem právních poměrů v českém majetkovém právu manželském je smlouva, která pravidelně mezi manžely majetkoprávní poměry upravuje. V českém manželském právu majetkovém nejdůležitějším jest úprava věna. Pod názvem věna jsou označovány v českém právu dva různé právní instituty, jed-

nak jest to částka, kterou dostává muž od ženy do manželství, jednak částka, kterou obdrží žena od muže v manželství. Tato posledně zmíněná částka se nazývá někdy o b v ě n ě n í m (dotalicium), ač v pramenech jsou pro ni původně názvy oba, dos i dotalicium.

a) V ě n o, dos, je částka, kterou přináší do manželství žena svému muži. Vznik věna souvisí s dědickým právem dcery na určitou částku z rodinného jmění. Žena, dcera, vystupuje provdáním z dosavadní své rodiny a ztrácí nárok, aby jí byla dána z rodinného majetku určitá část dědická po smrti otcově. Náhradou za to dostává, když vstupuje ve sňatek, určitou částku menší jako příspěvek k založení nové samostatné rodiny. Tato částka je věnem. Dcera, vystupujíc ze své rodiny a vstupujíc sňatkem do rodiny druhé, má nárok na věno. Její nárok směřuje především vůči jejímu otci, po případě i vůči jejím bratrům a strýcům, kteří žili s ní v nedílnosti. Je-li dcer několik, má každá stejný nárok na věno. Jen churavým a nemocným dcerám dáváno věno větší než ostatním. Ačkoliv tudíž věno dceřino bylo v českém právu podílem dědickým, nebylo tak velké, jako dědický podíl synů. Bylo menší. O jeho výši nemáme přesně ustanovených pravidel. I prameny 16. stol. jen stanoví, že otec nebo bratr mají dceři, sestře, dáti věno podle jich libovůle. Dcera, sestra, má však nárok na to, aby jí věno bylo dáno a svůj nárok může uplatnit i na soudě žalobou.

Když žena obdržela věno, pozbyla veškerého nároku dědického. Jen někdy podržuje dcera dědický nárok, ale i v těchto případech započítává se jí věno do dědického podílu.

Předmětem věna bývaly pravidelně movitosti, a ovšem často peníze. Věno bývalo pravidelně ustanovováno smlouvou mezi ženichem a otcem nebo příbuzným nevěstíným. To bývalo pravidlem i v době, kdy žena v českém právu nabyla samostatného právního postavení. Rodina nevěstina starala se také, aby věno ženě bylo pojištěno, když jí bylo vyplaceno.

Věno přecházelo smlouvou a odevzdáním do vlastnictví muže, který mohl věnem volně nakládati. Přes to nebylo majetkoprávní postavení ženy tím zhoršeno. Právo se staralo, aby ženě byl pojištěn její nárok na obvěnění.

β) O b v ě n ě n í je částka, kterou dává muž ženě na případ zániku svazku manželského. Obvěnění stanoveno je pravidelně

smlouvou svatební, uzavíranou buď před svatbou nebo po svatbě.

Výše obvěnění tvoří určitý násobek věna, a sice podle toho, bral-li si muž vdovu nebo pannu. Bere-li si vdovu, pak jest obvěnění dvojnásobnou částkou věna. Bere-li si pannu, pak jest obvěnění $2\frac{1}{2}$ krát větší než věno. V právu českém pravilo se, že obvěnění bylo o třetinu vyšší věna. Byl to však jen zvláštní způsob počítání, který označoval částku výše uvedenou*). Obvěnění býval však někdy určováno ještě částkou vyšší.

Obvěnění, které mělo se dostat ženě teprve po skončení manželství, bývalo různým způsobem pojišťováno ve smlouvě, v níž také bylo určováno. Bývalo ženě pojišťováno právem zástavním nebo i bez tohoto práva zástavního zvláštním způsobem, který se nazýval vznešením věna, t. j. vznesením obvěnění. Po čas trvání manželství muž měl držbu obvěnění, manželka neměla ani držby, ani možnosti disponovati obvěněním. Muž však nemohl obvěněním volně disponovati. Co bylo dáno obvěněním, nemělo býti svému účelu odňato. Disponoval-li muž obvěněním, není jeho dispozice neplatna, je však naříkatelná. Manželka může těmito dispozicím odporovati. Přece však muž mohl v určitých případech disponovati obvěněním, přenesl-li obvěnění na jiný svůj majetek. Je to t. zv. traductio dotis (dotalicii). Někdy se zaručovala osoba třetí, že zájmy manželčiny na obvěnění nebudou porušeny. Byl to t. zv. příjemčí obvěnění.

Bylo-li manželství zrušeno, vznikaly pro obvěnění nové právní poměry. Manželství mohlo býti zrušeno buď smrtí manželčinou, buď smrtí mužovou nebo konečně mohla nastati také rozluka. Po smrti manželčiny zůstává obvěnění muži, po smrti mužově realizuje se obvěnění plně a náleží ženě. Žena nabývá plně svého práva z obvěnění. Pokud jde o rozvod, po př. rozluku, realizovalo se patrně také obvěnění, ale české prameny právní o tomto případě mlčí.

c) P r á v o p o l s k é. Také v Polsku je známo věno a obvěnění. Věno se nazývá polsky posag a je rovněž vlastně dědickým podílem ženy na rodinném majetku. V polském právu

*) Bylo-li věno A, pak obvěnění bylo $A + (A + \frac{A}{2}) = 2\frac{1}{2}A$, při čemž na $\frac{A}{2}$ hleděno jako na třetinu.

jako v právu českém upraven jest nárok dcery na posag, který je rovněž určován pravidelně otcem podle jeho svobodné vůle. Později podle ustanovení statutu Litevského museli bratři zachovati sestrám ze jmění otcovského čtvrtinu, třeba bylo jich i více, takže obdrželi daleko menší podíl než na př. jedna jejich sestra věnem (*quarta puellaris*).

V právu polském bylo známo i *o b v ě ě n í*, které se nazývalo, podobně jako v právu českém *wiano*. Byla to s počátku určitá částka peněžitá, později část nemovitostí. Výše obvěnění se ustálila v polském právu na dvojnásobné výši věna.

Vedle těchto dvou právních institutů právo polské zná ještě t. zv. *crinile*, polsky *wieniec*. Byla to vlastně náhrada vdově za ztrátu panenství po smrti mužově. Náležela vdově, která se provdala za muže, jsouc pannou a neobdržela žádného obvěnění. Pro *crinile* byla ustanovena částka peněžitá, jež později byla určována poměrně podle majetku mužova.

d) *P r á v o u h e r s k é*. Právo uherské zná v majetkovém právu manželském *v ě n o*, které přináší žena svému muži. Nazývá se v pozdější vývoji *a l l a t u r a* (přínos). *Allatura* nazývá se vše, co s sebou žena do manželství přinese, tedy nejen věno v užším smyslu, nýbrž i snubní a svatební dar. Věnem, *allaturou* v užším smyslu jsou pravidelně nemovitosti, které dcera nebo sestra obdržela z rodinného majetku. Ačkoliv odevzdává je mužovi, zůstává vlastníci tohoto majetku a proto při zrušení svazku manželského se jí věno vrací.

S n u b n í m d a r e m (*p a r a p h e r n u m*) nazývaly se všechny movitosti, které daroval nevěstě ženich nebo někdo jiný za příčinou sňatku. Toto *paraphernum* přináší žena do manželství, ale je jejím soukromým jměním, o němž může činiti volné dispozice i také na případ smrti.

Právo uherské zná také *o b v ě ě n í*, které jest určitou částkou peněžitou, pojištěnou zástavním právem na manželových nemovitostech. Obvěnění nazývá se v pramenech uherských *promiscue dos i dotalicum*. Obvěnění náleží ženě za manželskou věrnost (*hitbér*). Obvěnění v právu uherském je velmi podobno obvěnění v právu českém a v právu polském. Je asi původu slovanského.

Obvěnění náleží legitimní manželce, jak praví *Tripartitum*, »*ob debitum matrimonii*« t. j. nenáleží manželce, nebylo-li manželství konsumováno. Výše obvěnění řídí se stavem manželovým

a jeho majetkem. Řídí se také tím, po kolikáté vstupuje žena do manželství. Žena, která vstupovala do manželství po druhé (post deflorationem), nabývala obvěnění jen polovičního, která vstupovala do manželství po třetí, nabývala obvěněním čtvrté části prvního obvěnění, která po čtvrté se vdávala, nabývala pouze osmé části atd.

Tripartitum mluví o obvěnění, které je ustanoveno zákonem. Ale obvěnění mohlo býti určeno také smlouvou.

V právu uherském náleželo obvěnění vdovám ze statků mužových, ale také i vdovcům náleželo *p r o t i o b v ě n ě n í* (contrados) ze statků žen. Právo toto náleželo vdovcům jen výjimečně, bylo-li mezi manželi smluveno. Contrados vyvinula se právem obyčejovým jen v těch případech, kdy manželka byla bohatá a muž chudý.

Právo uherské zná také právo *č t v r t i n n é* (quarta puelaris), které jest daleko důsledněji provedeno než v právu polském. Zná také právo *d í v ě í* nebo *v l a s o v é* (*j u s c a p i l a r e*), které spočívá v tom, že dcera, sirotek měla po smrti otcově právo, aby jí z dědictví, které připadlo jen mužským potomkům, poskytován byl přiměřený byt, zaopatření a v případě provdání i věno. Právu dívčímu podobá se *p r á v o v d o v s k é* (*j u s v i d u a l e*), jež záleží v tom, že vdova má nárok na výživu, po případě na výbyt z těch statků mužových, na nichž nemá práva dědictvého.

Velmi důležitým právem manželčíným bylo t. zv. *i u s c o a q u i s i t i o n i s*. Záleželo v tom, že manželka měla zákonné právo na nemovitosti, jichž manželé nabyli v době manželství (*coaquisita conjugum*). *Jus coaquisitonis* bylo *ipso iure* v rodinách měšťanských a selských, ženy šlechticů byly pokládány za *coacquisitrices* jen, bylo-li jméno jejich uvedeno v nabývacím listě. Statky spolunabyté náležely ženě, i když obdržela obvěnění i přínos. Muž za svého života však mohl disponovati majetkem spolunabytým i na případ smrti, leč že to bylo vyloučeno smlouvou. Žena nemohla svou polovici statků spolunabytých disponovati. Zemřel-li muž bez pořízení na případ smrti a zanechal-li děti, pak připadala vdově polovice statků spolunabytých. Nebylo-li dětí, pak obdržela vdova veškero spolunabyté jmění.

II. *P o r e c e p c i ř í m s k é h o p r á v a* nastaly změny. V N ě m e c k u vládla neobyčejná různost systémů, podle nichž bylo majetkové právo manželské upraveno (bylo zde na 100 různých

ných systémů). Jen z malé části byl přijat princip římského práva o odděleném jmění manželů. Když se právo v Německu začalo kodifikovati, hledalo se východisko v tom, že měl býti zaveden t. zv. krajo­vý systém (Regionalsystem), t. j. v různých částech Německa měl býti zachován systém, který doposud byl zde v platnosti. Novým zákoníkem r. 1900 byl přijat zákonný princip společné správy statků (Verwaltungs-Gemeinschaft) a užívací právo manželovo. Vedle tohoto systému všeobecného ponecháno na vůli manželům, aby si volili některý jiný systém, který doposud byl v platnosti. Byly to systémy: všeobecné společenství statků nabytých a společenství statků movitých.

V z e m ě í c h r a k o u s k ý c h přijat systém římský: každý z manželů jest vlastníkem svého jmění, nebylo-li jinak smlouveno. Manželu přísluší právo správy a užívání k majetku manželčině. Právo to může býti zrušeno odporem manželky. Manžel má alimentární povinnost vůči manželce. Darování mezi manželi jest připuštěno. Pro smlouvy svatební i pro jiné smlouvy mezi manželi jest předepsána forma notářského aktu. Tato forma jest předepsána i při zřizování věna. Předpisy o věnu byly přijaty rovněž z práva římského. Vůči určitým osobám (rodiče, dědové, báby) jest uznána povinnost dotační. Vlastníci věna zůstává manželka. Ještě v obč. zák. rak. bylo přijato ustanovení o jitřním daru, který je míněn jako zaopatření na případ vdovství. Byl tu přijat i systém společenství statků, jež se zakládá smlouvou mezi manželi a může se vztahovati na všechno jmění, na jmění nabyté, na jmění přítomné nebo jen na jmění budoucí.

Na případ vdovství jest možno podle ustanovení obč. zák. rak. zříditi obvěnění, plat vdovský po př. požívání na př. smrti (právo advitalitní). Obvěnění nevzniká ze zákonného ustanovení, nýbrž jen ze smlouvy, směřuje, podobně jako starší obvěnění, k zaopatření vdovy, neboť po smrti mužově stane se vlastnictvím ženíným. Plat vdovský jest také zaopatřením vdovy, záleží však v zaopatření vdovy ve způsobu renty nebo poskytnutím požitků ženě pro případ vdovství z majetku mužova. Plat advitalitní záleží v poskytnutí práva jednomu manželi požívati jmění druhého, kdyby jej přečkal.

V p r á v u u h e r s k é m byl přijat systém odděleného jmění manželů, bylo však zde zachováno jmění spolunabyté a

to zákonem ve vrstvách lidových, u šlechty mohlo vzniknouti manželskou smlouvou.

§ 34. Právní postavení dětí manželských.

Z patriarchální moci otcovské plynulo, že měl původně neobmezenou moc nad životem dětí. Mohl je s počátku zabít, prodati do otroctví a p. V dalším vývoji byla tato neobmezená moc otcovská zmírněna. Otec byl omezen spolurozhodováním celé rodiny. Zvláště křesťanství zde působilo na zmírnění některých krutých předpisů původních.

Otci zůstala moc nad dítětem, která však záležela jen v ochraně dítěte. Měl povinnost dítě chrániti a zastupovati je před soudem. Při dcerách jevila se otcovská moc i v tom, že bez otcovského svolení nesměly se provdati. Otec měl povinnost dítě vychovati a určit mu také zaměstnání.

Právní poměr matky k dětem vystupoval v případě otcovy smrti. Neboť podle některých práv ve střední Evropě (podle práva českého a polského) matka stávala se poručnicí dětí.

Děti byly zavázány k zachování určité úcty vůči rodičům. Trestné činy dětí vůči rodičům trestaly se velmi přísně.

Nejdůležitější byla ustanovení o majetkoprávním postavení dětí v rodině. Děti po majetkové stránce byly připoutány k rodinnému jmění rodinným nedílem. Zvláště se to jeví v právech slovanských. V právu českém i polském byl i dospělý syn v majetkovém společenství s otcem. Otec nemohl syny vyloučiti z majetkového společenství rodinného, musel však jim vydati podíl z rodinného jmění, když synové o to požádali. Zvláště v právu českém objevují se tyto předpisy jasně. Koncem 15. stol. v Čechách však syn již neměl tohoto práva, měl pouze nárok, aby mu byl dán z rodinného jmění majetkový příspěvek, když se ženil.

Po recepci římského práva ještě více byla moc otcovská obmezena a zvláštními předpisy přiblížena k moci poručenské. Otec měl právo na výchovu dětí, mohl určovati náboženské vyznání dětí a voliti povolání pro dítě. Měl vykonávati dozor nad dětmi s tím, aby jim plynul z něho prospěch. Děti manželské nabývají jména otcova, státního občanství, domovské příslušnosti. Nové zákoníky znají moc rodičovskou, kterou vykonávají rodiče nad dětmi a moc otcovskou. V moci této jest zahrnuto